

PSIXOLOGIYADA METOD VA METODIKA TUSHUNCHASINING QO‘LLANILISHI**Munisa Ibaydayeva****Mohinur Yuldasheva****Behzod Otajonov****Oysuluv O‘razimbetova***Ajiniyoz nomidagi NDPI Pedagogika fakulteti 3-bosqich talabalari*

Annotatsiya: *Maqolada psixologik metodikalar hamda ularning tasnifi tavsifi haqida qisqacha so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *metodika, proektiv metodikalar, longityud, standart*

Metod – (yunoncha. Metodos – tabiat hodisalarini tekshirish usuli). Psixodiagnostik metod – psixologiya fanining tadqiqot usulidir. Psixodiagnostik metod psixologiya fanining eksperimental va eksperimental bo‘lmagan an’anaviy tadqiqot metodlariga nisbatan o‘ziga xoslikka ega. Psixodiagnostik metodlarning asosiy xususiyati shundan iboratki, o‘rganilayotgan hodisaning miqdoriy (va sifatiy) baholash imkoniyatining mavjudligi tufayli o‘lchash-sinashga yo‘naltirilganligidir. Buni ma‘lum qoidalarni bajarish natijasida amalga oshirish mumkin bo‘ladi. Psixologiyaning metodlari: kuzatish, eksperiment, suhbat, anketa, test, faoliyat natijalarini tahlil qilish, sotsiometriya. Shaxsning biror bilish jarayonlari, psixik holatlari yoki individual-psixologik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan aniq test yoki so‘rovnomalar metodika deyiladi. Jahonda psixodiagnostik metodlarning mingdan ortiq turi mavjud bo‘lib, ularni sxematik qarab chiqilmasa, farqlab olish juda ham mushkul. Psixodiagnostik metodlarning umumiy sxematik klassifikatsiyasini quyidagicha ko‘rsatib o‘tish mumkin:

Kuzatish asosidagi psixodiagnostik metodlar.

Savolnomali psixodiagnostik metodlar.

Ob‘ektiv psixodiagnostik metodlar, bunga inson xulq-atvor reaksiyalari analizi va faoliyat mahsuldorligini o‘rganish ham kiradi. Psixodiagnostikaning eksperimental metodlari.

Tashkiliy metodlarga B.G, Anan‘ev qiyosiy, longityud va kompleks metodlarni kiritdi. Ikkinchi guruhga observatsion metodlar, eksperiment psixodiagnostik faoliyat mahsullari, modellashtirish va biografik metodlar kiritildi. Uchinchi guruhga ma‘lumotlarni matematik-statistik tahlil qilish metodi va sifat tahlili kiritildi. Nihoyat, to‘rtinchi guruhni genetik va donalash metodi tashkil qildi. Anan‘ev har bir metodni aniqroq tasvirlab berdi. Rogovin va T.B Zapevskiylarning fikricha, metod bu – idrok jarayonida ob‘ekt va sub‘ekt orasidagi ba‘zi nisbatlarning ifodalanishidir.

Psixologik tekshirishning nazariy metodlarini sanab o‘tamiz:

Deduktiv – umumiydan xususiyyga o‘tish. natijasi – nazariya,

qonun va boshqalar.

Induktiv – omillarni umumlashtirish, xususiyan umumiyga o'tish.

Modellashtirish – analogiya metodini aniqlashtirish,

Bu metodlarning tadqiqotchi tomonidan egallanishi ilmiy dasturning muvaffaqiyatini belgilab beradi. Psixologiyada sharhlash metodining ahamiyati V.A.Ganzen monografiyasida aniqroq ta'riflangan. psixologik empirik metodlarning yana bir tasnifini ko'rib chiqamiz. Biz tadqiqotchining bilish faoliyati bilan bog'liq bo'lgan metodlarni ikki asosga bo'lgan edik. Faollik-sustlik, mablag'larning borligi – muqobillik. Psixologik tadqiqotda ob'ekt faol bo'lishi mumkin, odam yoki hayvon haqida gap bo'lishidan qat'iy nazar, odam sinaluvchi sifatida tadqiqotchi kabi faoliyat sub'ekti bo'ladi. Empirik psixologik metodlarning tasnifida shu narsani hisobga olish kerak. Psixologiyada sinaluvchi xulq-atvorining tahlili va tushunilishi katta ahamiyatga ega. Tushunish jarayoni qaysidir ma'noda o'lchash jarayoniga qarama-qarshidir. O'lchashda tadqiqot natijalarini ob'ektlashtirishga harakat qilamiz, tushunishda esa aksincha, sinaluvchining xulq – atvorini xususiyan ma'naviy o'lchamlarida qayta ishlanadi. Barcha psixologik empirik metodlarni ikki o'lchamli kenglikda joylashtirish qulay, ularning o'qlari psixologik tadqiqotning ikkita maxsus belgilarini bildiradi. Birinchisi – sinaluvchi va tadqiqotchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning borligi yoki yo'qligi yoki bu munosabatlarning jadalligidir. U klinik eksperimentda eng katta va o'zini-o'zi kuzatishda eng kam hisoblanadi. Ikkinchisi muolajalarning ob'ektlashuvi va sub'ektlashuvidir. Bunda eng chetki variant sifatida test olish va boshqa odamning xulq-atvorini uning xatti-harakatini “sezish”, empatiya nazarda tutiladi. Eksperiment metodining asosiy farqi va afzalligi shundan iboratki, bunda tadqiqotchi o'z xohishi bilan qandaydir psixik jarayon yoki xususiyatni yuzaga keltirib psixik hodisaning tashqi sharoitga bog'liqligini tekshirib ko'rishni mumkin. Eksperiment metodining ana shu afzalligi uning psixologiyada keng qo'llanilishi bilan tushuntiriladi. Empirik, ya'ni tajriba yo'li bilan qo'lga kiritilgan faktlarning asosiy ko'pchiligi psixologiyada eksperimental yo'l bilan olingandir. Biroq, har qanday tadqiqot qilnadigan vazifalarga eksperimentni qo'llab bo'lmaydi. Masalan, agarda psixik jarayonlar va funksiyalar ko'proq eksperiment yo'li bilan o'rganilsa, shaxsning birmuncha sodda xususiyatlari (temperament, ko'pgina qobiliyatlar) ham shu metodda o'rganiladi. Lekin xarakterning va qobiliyatlarning murakkab turlarini hali eksperiment metodi bilan o'rganib bo'lmaydi. Suhbat metodi. Bu metod tadqiqotning turli bosqichlarida qo'llaniladi: masalan, dastlabki tanishish bosqichida ham boshqa metodlar, Ayniqsa, kuzatish metodi orqali qo'lga kiritilgan xulosalarni aniqlashda qo'llaniladi. Suhbat metodidan mohirlik bilan foydalanish juda qimmatli natijalarga erishishga yordam berishi mumkin. Psixologiya fanidagi intervyu metodi sotsiologiyada keng qo'llaniladigan anketa metodidan farq qiladi. Xuddi suhbat metodi kabi intervyu metodi ham so'roq-javob metodiga tegishlidir. Ko'pincha intervyu uchun savollarni sotsiologik anketalar tipiga o'xshatib, ya'ni ko'p masalalar yuzasidan ko'plab javoblar olishni ko'zlab tuziladi. Intervyu metodiga bunday tarzda yondashish tadqiqotning faqat birinchi bosqichiga, muammo bilan

dastlabki tanishish bosqichiga to'g'ri keladi. Ekspert baholash metodi. Bu metod shaxs psixologiyasida keng qo'llaniladi. Umumlashtirish – ekspertning emas, balki tadqiqotchining ishidir. O'z-o'zini kuzatish metodi. XVIII-XIX asrlar empirik psixologiyasi tomonidan kamsitilgan bu metod so'nggi yillarda yana ma'lum ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Chunonchi, suhbat va so'roq-javob metodlarini o'z-o'zini kuzatish metodi orqali olingan ma'lumotlarsiz qo'llab bo'lmaydi. Buni suhbat va shaxsiy savol-javob o'tkazish uchun savoiilar tuzishda hisobga olish zarur. Lekin o'z-o'zini kuzatish garchi psixologik tadqiqotlarning asosiy metodi bo'lmasa-da, mustaqil ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. O'z-o'zini kuzatish metodi psixik holatlarni, ya'ni tetik kayfiyatni, achchiqlanishni, ishchanlikni, kasb bilan bog'liq bo'lgan sermahsul ishlarni o'rganishda ayniqsa foydali bo'lishi mumkin. Arxiv metodi. Amerika ilmiy adabiyotlarida «Arxiv metodi» degan Atama qabul qilingan, bunday tadqiqotlarni o'tkazuvchi psixolog sinaluvchining xulqini kuzatmaydi va ochamaydi, balki, kundalik qaydnomalarni va yozuvlarni, arxiv materiallarini, mehnat, o'quv yoki ijodiy faoliyatini tahlil qiladi. standartlashtirilgan va ekspert baholash (klinik) metodlarning asosiy farqlari. standartlashtirish (standart- inglizcha so'zdan olingan "me'yorda" degan ma'noni bildiradi) – test baholarini va muolajalarini yagona normativlarga keltirishdir. Metodika standartlashtirilganda turli sinaluvchilarda olingan natijalarni solishtirish imkoniyati vujudga keladi. Psixologik diagnostikada ikki xil standartlashtirish farqlanadi. Birinchi holda standartlashtirish deganda qo'llanmani, tadqiqot varaqalarini unifikatsiyalash (bir xil qilish) o'tkazish jarayonini, natijalarni qayd qilish usullarini, tadqiqot o'tkazish sharoitlarini, sinaluvchilar sonini aniq belgilash nazarda tutiladi. Tadqiqot o'tkazishda ketma-ketlikka rioya Qilish tadqiqot natijalarini baholash uchun test normalarini aniqlash va testning ishonchliligini ta'minlashda asosiy sharoit hisoblanadi. Ikkinchi holda standartlashtirish deganda normal (yoki sun'iy normallashtirilgan) baholash shkalalarini sinaluvchilar to'plamida nisbiy taqsimlanish joyiga emas, balki o'rganilayotgan ko'rsatkichning miqdoriy empirik natijalariga asoslanilgan yangi shkalalarga o'zgartirish nazarda tutiladi, Psixometrikada dastlabki baholarni o'zgartirishda o'rta kvadrat tarqoqlik yordamida normallashtirish yoki markazlashtirish keng tarqalgan. standartlashtirish bir qancha mezonlar asosida me'yorga keltirilgan metodikalarga nisbatan qo'llanilar ekan, bu jarayondagi mezonlarni aniqlashtirish muhimdir. Ular quyidagilar:

Matematik statistik qayta ishlanganlik.

Tanlanma to'plamdagi sinaluvchilarning ko'rsatkichlari.

Ijtimoiy psixologik me'yorlar. Ushbu metodika Ko'pincha shaxs psixodiagnostikasida qo'llanilib, bunday metodikalarning asosiy kamchiligi ekspertlarning sub'ektiv munosabatlari baholash jarayoniga o'z ta'sirini o'tkazishi mumkin.

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlab o'tish mumkinki, har qanday Psixodiagnostik metod va metodikalar o'z o'rnida shaxsning individual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda qo'llanilsa o'z samarasini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Z.Nishanova D.Qarshiyeva N.Atabayeva Z.Qurbonova »Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya»